

PARTICIPATORNE IN SODELOVALNE DRUŽBENO-EKONOMSKE PRAKSE

Kratki vodnik za učiteljice in mentorice

Uvodnik

Sodobne družbe se soočajo z resnim razkrajanjem skupnostnih principov. V temeljih tega razkrajanja se nahajajo družbeno-ekonomsko-politični problemi kot so individualizacija, atomizacija in nepovezanost ter ekonomska nemoč posameznic, pomanjkanje znanja, veščin in informacij. Zato je pomembno, da izobraževalni programi in usposabljanja vključujejo vsebine ter metode poučevanja, ki naslavljajo te probleme. Družbene spremembe se v temelju dogajajo prav skozi učenje, ozaveščanje in opolnomočenje posameznic.

Učiteljice in mentorice, ki se pri svojem delu z učenkami, dijakinjami in udeleženkami srečujete s potrebo, da jim predstavite vsebine s področja participatornih in sodelovalnih družbeno-ekonomskih praks, lahko v tem kratkem vodniku najdete strnjene predstavitve ter didaktične vaje za štiri ključna področja, skozi katera lahko svojim učenkam, dijakinjam, slušateljicam predstavite vsebine participatornih in sodelovalnih družbeno-ekonomskih praks, in sicer združništvo, prekarnost, participativni proračun ter kritično pismenost. Vsako področje v vodniku je strnjeno predstavljeno na en "poster", kjer je kratkemu opisu področja dodana tudi didaktična vaja za ilustracijo tematike posameznega področja v praksi ter nekaj virov za nadaljnje branje.

S tem kratkim vodnikom želimo vam - izvajalkam izobraževanj in usposabljanj omogočiti, da se lahko na hitro seznanite s področjem participatornih in sodelovalnih družbeno-ekonomskih praks ter v obliki kratkih predstavitev in vaj v svoje delo vključite vsebine, ki krepijo povezovanje in sodelovanje, ki usposabljaajo za uveljavitev praks participativne ekonomije, soupravljanja, samoorganiziranja in dostojnega dela, in ki krepijo vzgojo kritično pismenih ter družbeno in politično angažiranih posameznic.

[1] V raziskovalnem poročilu, raziskavah in analizah uporabljen ženski slovnični spol se nanaša na kateri koli spol in opozarja na močno spolno zaznamovanost slovenskega jezika, kjer je moški slovnični spol t.i. nevtralen, ne omogoča pa vidnosti transspolnih oseb, katerih spol se umešča onstran spolnega binarizma (ženska-moški).

ZADRUŽNIŠTVO

Zadruga so **združenja oseb**, ki se povezujejo zaradi **skupnih** družbenih in gospodarskih **interesov in potreb**. Zadrugnice so pri soupravljanju svoje zadruga **enakopravne**. Vse članice zadruga (zadrugnice) skupaj tvorijo občni zbor oziroma skupščino, ki je najvišji odločevalski organ zadruga. Zato so zadruga vzorčen primer udejanjanja **ekonomske demokracije**.

Zadruga so način družbeno-gospodarskega povezovanja, ki se kot alternativa kapitalističnemu gospodarstvu po vsem svetu razvija že več kot dvesto let.

V svetu je **1,2 milijarde članic (zadrugnic)** povezanih v več kot **3 milijone zadrugnih podjetij**. Zadrugnice torej predstavljajo 15 % odraslega prebivalstva sveta. Več kot **270 milijonov ljudi je zaposlenih v zadrugah**, torej okoli 10 % vseh zaposlenih na svetu.

Zadrugne zgodbe so prisotne na vseh ekonomskih področjih: zavarovalništvo, bančništvo, različne industrije, različne storitve, kultura in umetnost, šolstvo, zdravstvo, sociala, kmetijstvo, gozdarstvo in ribištvo.

Dodatno branje:

Babič, K. (2018). Iz kakšne snovi so zadruga? Razprava o zadrugni lastnini, pravilih in skupnosti, Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologij, 271(XLVI), pp. 41–63.

International Co-operative Alliance. (2018). Izjava o zadrugni identiteti. Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologij, 271(XLVI), str. 137-138. Dostopno na: http://brazde.org/wp-content/uploads/2017/06/TemeljniMednarodniZadru%C5%BEniDokumenti_%C4%8C-KZ_2018.pdf.

Pekarna magdalenske mreže (2018). Model neformalnega izobraževanja mladih: zadrugništvo (priročnik za mladinske delavce), dostopno na: <http://zdrugimose.pekarnamm.org/model-neformalnega-izobrazevanja-na-podrocju-zadrugnistva/>

Sanchez Bajo, C. in Roelants, B. (2015). Kapital in past zadolževanja: Zadrugništvo kot alternativa. Ljubljana: Založba Modrijan.

Zadrugne zgodbe, dostopno na: <http://stories.coop> in na: <https://cecop.coop/stories>.

Obstajajo raznovrstne zadruga, ki se med seboj razlikujejo predvsem glede na vrsto članstva in njihove potrebe, lahko pa tudi glede na namen delovanja zadruga: zadruga producentov (npr. umetniške, kmetijske itd.), delavske zadruga (v industriji in storitvah), uporabniške (npr. stanovanjske zadruga, potrošniške zadruga, hranilnice itd.), socialne zadruga (npr. skrbstvene, zdravstvene, izobraževalne ipd.).

V **obliki zadrug** so po svetu med drugim organizirane **tudi šole, bolnišnice, nogometni klubi, gledališča in muzeji** in še in še. Ključno v teh in drugih primerih zadrug je, da jih upravljajo članice, uporabnice in zaposlene ("bottom-up" in ne "top-down").

Slovenija je država z živahno zadrugno zgodovino. Tudi trenutno je zadrugništvo kot civilno gibanje močno prisotno. Vendar v deležu prometa in zaposlovanja ter v obsegu storitev in proizvodov zadruga v Sloveniji močno zaostajamo za svetom. To lahko skupaj spreminimo.

Didaktična vaja (15 - 30 minut)

Kaj je skupnina (ang. commons)?

Udeleženke se razdelijo v tri skupine. Vsaka skupnina se poseje v krogu (če je možno brez miz, samo na stole v krogu ali na tla) in dobi eno temo za diskusijo, in sicer izmed tem: zrak, znanje, avtocesta.

Demokracijsko soupravljanje = ena članica en glas

1. korak: vsaka skupnina nekaj minut diskutira o vprašanju lastnine glede svoje teme: Kdo je lastnica oziroma čigava je ta stvar: zrak, znanje, avtocesta? Pomagajte si s podvprašanji: Kaj je ta stvar in kako je nastala? Koliko je te stvari oziroma kako je omejena v obsegu in razporeditvi ali razdelitvi? Kako in za kaj se ta stvar uporablja? Kdo plačuje za njen nastanek, razvoj, vzdrževanje? Kdo odloča o njeni uporabi oziroma kako se uporabo te stvari upravlja? Kdo ima pravico do uporabe te stvari in pod kakšnimi pogoji? Kdo podeduje to pravico po smrti tistih, ki so imeli to pravico? Ali lahko in kako lahko nekdo komu (od)vzame to stvar?

2. korak: vse udeleženke se posejejo združeno v en krog; vsaka skupnina na kratko drugima skupinama predstavi, kako so odgovorile na vprašanje o lastnini v prvem koraku.

3. korak: članice vseh skupin skupaj diskutirajo na podlagi vprašanj: Ali vam je bilo težko odgovoriti na vprašanje o lastnini? Kako razumete pojem lastnine? Kakšne težave ste imele pri iskanju odgovora o lastnini teh stvari? Ali ste imele v skupini različna mnenja in kakšna? Ali lahko prepoznate skupni imenovalec pri vaših odgovorih na vprašanje o lastnini pri teh treh stvareh? Bi lahko naštele še kakšne druge podobne stvari, kjer bi bilo vprašanje lastnine teh stvari podobno? Ali prepoznate takšna vprašanja o lastnini tudi sicer: npr. v medijih, v debatah drugih ljudi doma ali v soseski ipd.?

Navodilo za učiteljico ali mentorico: vprašanja in podvprašanja za diskusijo lahko prilagodite glede na starost udeleženk. Prav tako lahko izbrane teme prilagodite glede na zahtevnost ali glede na področje vašega predmeta. Namesto tem: zrak, avtocesta, znanje, lahko uporabite tudi teme: informacije, oceani, voda, kulturna dediščina, železnice, jezera, ptice, umetnost in kultura, gasilsko društvo, mestni trg, sončna toplota, gore, gozdovi ipd.

PARTICIPATIVNI PRORAČUN

Participativni proračun (PP) je **mehanizem direktne demokracije** v katerem se **delež skupnih sredstev**, s katerimi ponavadi upravlja hierarhična struktura, **preda v odločanje** člano skupnosti.

O participativnem proračunu lahko govori- mo, kadar je **vnaprej določen obseg sredstev**, ki bodo dana v odločanje, znan je **časovni okvir**, v katerem se bodo ta sredstva porabila, **postopek** skozi katerega se bodo **sprejemali predlogi** in postopek po katerem bo **potekalo odločanje**. Ključno pa mora biti **odločanje v tem postopku preneseno** na člane skupnosti.

Najpogostejša pojavna oblika participativne- ga proračuna je **občina**, ki odločitev o porabi dela občinskega proračuna prepusti občan- kam. V svetu je že več kot **11.000 primerov participativnih proračunov**, največji delež, skoraj **40 %** pa jih je znotraj **Evropske unije**.

Poleg najobičajnejših oblik participativnega proračuna, ki se izvaja v posamičnih občinah, se izvaja participativni proračun tudi na **nivo- ju regij ali skupin občin** ter celo na nivoju cele države. **Portugalska** na primer hkrati izvaja tri ločene procese participativnega proračuna na **nivoju celotne države**. Precej razširjen je tudi **participativni proračun znotraj šol**, kjer

je učenkam predan v odločanje določen delež šolskih sredstev. Nenazadnje pa se participa- tivni proračun izvaja tudi znotraj zasebnih or- ganizacij, kjer se članom ali deležnikom preda moč odločanja o porabi deleža sredstev.

Tipična izvedba participativnega proračuna, kot ga izvajajo slovenske občine poteka v štiri- rih fazah.

1. V prvi fazi se zbirajo predlogi, kako porabi- ti zagotovljena sredstva, namenjena PP.
2. V drugi fazi strokovne službe preverijo če so prispeli predlogi skladni z zakono- dajo in drugimi kriteriji ter ovrednotijo koliko bi stala izvedba posameznega pre- dloga.
3. V tretji fazi občanke z glasovanjem odlo- čijo, kateri od predlaganih predlogov naj se tudi izvedejo.
4. Občina izglasovane predloge umesti v občinski proračun in jih izvede.

Participativni proračun kot način direktne participacije občan- k se v Sloveniji izvaja v več deset slovenskih občinah, število takšnih ob- čin pa se vztrajno povečuje. Tudi nekatere za- sebne nevladne organizacije izvajajo interne procese participativnega proračuna.

Dodatno branje:

Opis tipične izvedbe <https://www.ajdovscina.si/mojapobuda/>

Participatory budgeting World Atlas <https://www.pbatlas.net/index.html>

Primc, Matic. 2018. „Participatory Budgeting in Slovenia: A Budding Field.“ V Hope for De- mocracy: 30 Years of Participatory Budgeting Worldwide, uredil Nelson Dias.

Primc, Matic 2016. Participativni proračun, Kratka priporočila za izvajanje <https://skupnostobcin.si/publikacija/kratka-priporocila-za-izvajanje-participatornega-prora- cuna/>

Sintomer, Yves, Anja Röcke, in Carsten Herzberg. 2016. Participatory budgeting in Europe - Democracy and Public Governance. New York: Routledge.

Didaktična vaja (20 - 30 minut)

Participativni proračun v praksi

Učenke/dijakinje se razdelijo v štiri do pet skupin. Vsaka skupina se posede skupaj (če je možno brez miz, samo na stole v krogu ali na tla). Uči- teljica na kratko pojasni kaj je participativni proračun ter pojasni štiri faze poteka par- ticipativnega proračuna. Pove, da bo rezultat didaktične na- loge posredovala ravnateljici in se zavzela, da bi predlog na šoli tudi izvedli. Lahko se tudi predhodno dogovori z ravnateljico in v primeru, da je ravnateljica pripravljena upoštevati postopek, se lahko da učenkam/dijakinjam tudi več dni časa za pripravo predlogov, sodeluje lahko tudi več razredov iste stopnje.

1. korak: vsaka skupina dobi nalogo, da v roku 10 minut pripravi predlog za investicijo, s katero bi v šoli izboljšali učni proces ali izboljšali kakšen aspekt v šoli, da bi bolje služil učenkam/dijakinjam. Ocenijo naj strošek investicije, ki naj ne bo dražja od nekega zneska (npr. 5000 €).

2. korak: predstavnica vsake skupine celemu razredu predstavi predlagano in- vesticijo. V predstavitvi naj opiše, kaj vse obsega predlagana investicija, kateri problem rešuje, kaj po bo izvedeni investiciji bolje. Ključne argumente in pred- videno ceno naj tudi napiše na tablo. Po predstavitvah naj bodo na tabli zapisani oštevilčeni predlogi vseh skupin.

3. korak: vsaka učenka/dijakinja dobi glasovalni listič, na katerega zapiše števil- ko predloga, ki se ji zdi najbolj smiseln. Učiteljica zbere lističe in prešteje glaso- ve, ki so jih prejeli posamezni predlogi ter rezultate glasovanja zapiše na tablo.

4. korak: učenke/dijakinje, ki so pripravile zmagovalni predlog dobijo nalogo, da predlog in argumentacijo za njegovo izvedbo strnjeno zapišejo na obseg ene- ga A4 lista. Učiteljica tako pripravljen predlog posreduje ravnateljici, se zavza- me, da bi se predlagana investicija tudi izvede in poroča učenkam/dijakinjam o napredku pri izvedbi.

PREKARNO DELO

Prekarno delo je **negotova, navadno slabo plačana začasna oblika zaposlitve**. Zanj so značilne omejena socialna, pravna in ekonomska varnost posameznice - delavke.

Vsako delo, kjer lahko prepoznamo obstoj določenih vrst **negotovosti** (dohodkovne, delovnopravne ali socialno-pravne) je prekarno. Prekarno delo človeku ne omogoča dostojnega življenja. Prekarnosti so bolj izpostavljene ženske - zlasti mlajše in starejše delavke.

Pogosto je **negotovost** delavkine zaposlitve tako intenzivna, da ogroža njeno delovno zmožnost, zdravje in njeno vsakdanje preživetje. Delavka nima ne varne identitete ne možnosti za osebni, delovni in družbeni razvoj. Gre za **prekarizacijo življenja**, ki se izraža v nizki socialni varnosti ter neprekinjenem, konstantnem stanju nedorečenosti in številnih negotovostih.

Prekarke določata brezkončna ujetost v t.i. **večno, neprekinjeno sedanjost tukaj in zdaj** ter oteženo načrtovanje prihodnosti tako na osebni kot poklicni ravni. **Njihov zaposlitveni položaj je negotov**

in bolj ranljiv, prekarke težje razvijejo **pripadnost in zvestobo podjetju** in se redkeje ter težje odločajo za **delavsko (sindikalno) organiziranje**.

Prekarnosti so veliko bolj izpostavljene **nestandardne oz. atipične oblike dela**. Te oblike podzaposlenosti posamezniki nosijo tudi večje tveganje za njen nastanek in razvoj.

Mednje lahko uvrščamo: zaposlitve za krajši delovni čas, priložnostno in agencijsko delo, honorarno delo (v obliki pogodb civilnega prava: avtorske, podjetne ipd.), (enoosebne) s.p.-je, študentsko delo in delo migrantk, sivo ekonomijo (delo na črno).

Leta 2019 je **prekarne oblike dela v Sloveniji** opravljalo **56.000 delovno aktivnih prebivalcev**:

48 % teh oseb so bile študentke (delo prek študentskega servisa), **23 %** jih je opravljalo delo prek agencije, **22 %** je bilo samozaposlenih, ki niso zaposlovala in so delale pretežno za eno stranko, **7 %** pa jih je neprostoovoljno imelo zaposlitev z delovnim časom, krajšim od polnega.

(VIR: SURS, januar in oktober 2020)

Dodatno branje:

Kovačič, K. (ur.) (2020) *Prezentizem in bolniško nadomestilo samozaposlenih. Zaključno poročilo projekta »Interdisciplinarna analiza problematike bolniškega nadomestila samostojnih podjetnikov«*, elektronska izdaja, Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. Dostopno na: <https://e-knjige.ff.uni-lj.si/znanstvena-zalozba/catalog/book/235>

Kresal Šoltes K. (2014) *Vodnik po pravicah iz delovnega razmerja: najpogostejša vprašanja in odgovori* : z besedilom Zakona o delovnih razmerjih (ZDR-1), Ljubljana, Inštitut za delo pri pravni fakulteti.

Kresal Šoltes, K., Strban, G., Domadenik, P., Domadenik (uredniki) (2020) *Prekarno delo: Multidisciplinarna analiza, monografija, elektronska izdaja, zbirka Maksima*, Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Pravna fakulteta, Založba. Dostopno na: <https://www.pf.uni-lj.si/raziskovanje-in-projekti/nacionalni-raziskovalni-projekti/mapa-multidisciplinarna-analiza-prekarne-ga-dela-pravni-ekonomski-socialni-in-zdravstveno-varstveni-v/>

Didaktična vaja (30 - 45 minut)

Kako prepoznati prekarnost v različnih oblikah dela?

Cilj naloge: udeležence se na primeru seznanijo z značilnostmi dela prek pogodbe za določen/nedoločen čas in statusom samozaposlene in delavskimi pravicami, ki obojim na osnovi njihove oblike dela pripadajo. V različnih oblikah delovnih pogodb prepoznajo značilnosti prekarnosti.

Izvedba: udeležence se razdelijo v do štiri skupine po max. 5 oseb. Vsem skupinam se poda enaka naloga v obliki vrednotenja zgodbe o vstopu na trg dela 3 sošolk iz srednje šole po zaključku izobraževanja. Zgodbo lahko učiteljica natisne ali jo udeleženkam pove ustno in glavne poudarke zapiše na tablo.

ZGODBA: Sošolke Maša, Peter in Anja so istočasno dokončale srednjo šolo za strojništvo. Po zaključnem šolanju in pridobljeni izobrazbi jim je podjetje Stroji d.o.o. ponudilo delo. Maši so ponudili sklenitev pogodbe o zaposlitvi za nedoločen čas, Anji in Petru pa pogodbo o zaposlitvi za določen čas dveh let. Vsem je bilo ponujeno enako plačilo, in sicer: 1.100 EUR neto. Maša in Anja sta ponudbo navdušeni sprejeli, Petru pa se je plačilo zdelo prenizko.

Ker so Petra od nekdaj zanimali avtomobili, se je odzval na oglas za prodajalca v avtohiši. Na razgovoru je izvedel, da jih zanima partnersko sodelovanje in da bi moral odpreti s.p., če bi želel delati zanje. Direktor si je namreč želel malo več fleksibilnosti. Na enakem delovnem mestu je imel že dve redno zaposleni in je pri novem hotel nekoliko zmanjšati stroške dela. Petru je bil ponujen zaslužek 1.600 EUR na mesec, za delo petkrat na teden po 8 ur. Ponudbo je z navdušenjem sprejel in se z novico takoj pobahal pred nekdanjima sošolkama. V primerjavi z njima je dobil bistveno višjo plačo.

Naloga: Kdo od njih se vam zdi na boljšem? Kdo ima boljše zaposlitvene pogoje?

1.korak: Vsaka skupina se naj najprej pogovori o oblikah dela, njihovih značilnostih in delavskih pravicah, ki iz posamezne oblike dela izhajajo. Glavne ugotovitve naj si zabeležijo.

2.korak: Udeležence naj se lotijo skupne priprave odgovora na glavno vprašanje. Obrazložijo in tehtno naj utemeljijo svojo izbiro. Svoje argumente naj si zabeležijo.

3.korak: Učiteljica vodi zaključno diskusijo, v kateri vsaka skupina predstavi svoje ugotovitve in stališča, ta zabeležijo na tablo. S skupinskim pristopom soočenja ugotovitev in stališč izvedejo zaključne sklepe, tj. katera oblika zaposlitve je (naj)boljša in zakaj. Strnjeno iz analize teme in diskusije, soočenja mnenj izpeljejo tudi značilnosti prekarnosti, ki so jih v posamezni obliki dela/zaposlitve prepoznale.

Napotki za učiteljico ali mentorico: vprašanja v nalogi in podvprašanja za diskusijo lahko prilagodite glede na starost in splošno seznanjenost udeležencek s tematiko. Izbrane teme prilagodite tudi glede na zahtevnost in/ali vsebinsko področje vašega predmeta. Osnovno temo lahko kadarkoli enostavno nadgradite še z nekaterimi nadaljnji podvprašanji: Kdo od njih lahko lažje pridobi avtomobilski/stanovanjski kredit?, Peter ostane brez službe - Kaj mu v primerjavi z Mašo in Anjo po prenehanju delovnega razmerja pripada?, Maša je nepričakovano dlje časa odsotna z dela zaradi bolezni. - Kakšne pravice ima v primerjavi s Petrom, ki je samozaposlen? ipd.

KRITIČNA PISMENOST

Kritična pismenost je koncept, ki pismenosti kot referenci za branje in ustvarjanje tekstov dodaja kritičnost kot eksplicitno etično in politično dimenzijo. Iz zavedanja, da sta jezik in dostop do informacij in znanja ena ključnih osi vzpostavljanja razmerij moči v družbi, po kateri se izvaja dominacija, izključevanje in nasilje, je kritičnost prepoznana kot etični in politični imperativ, usmerjen v pravično sobivanje.

Zaobjema tako kritično razmišljanje, kakor različne vrste pismenost, združuje veščine prepoznavanja točnosti informacij in argumentiranja, omogoča razumevanje in analiziranje raznolikih besedil. Spodbuja sistematični premislek o neki temi ob zavedanju in upoštevanju razmerij moči in aktivno naslavljanje ter preseganje neenakosti. V sodobni družbi se **razmerja moči** vzpostavljajo in reproducirajo prek dostopa do **znanja in informacij**. Omejen dostop vodi do izključevanja in nasilja v družbi. Znanje pa velikokrat služi različnim interesom, saj informacije niso nikoli nevtralna ali objektivna slika resničnosti, temveč zmeraj **odražajo določen namen**. Branje in ustvarjanje besedil/vizualnih podob ni nikoli nevtralno, vedno je zaznamovano s predhodnim znanjem, izkušnjami, kulturno-politično in prostorsko umeščenostjo. Zaradi prenasičenosti z informacijami težko najdemo verodostojne in kakovostne vire. Sporočilo besedil pogosto ni samo nejasno, temveč je tudi namerno zavajajoče. Kritič-

na pismenost tako postaja predpogoj za razvoj **kritično mislečih oseb, ki aktivno sodelujejo v svojih skupnostih**.

Za očeta ideje kritične pismenosti velja **Paulo Freire**, brazilski filozof, pedagog in aktivist. Kritično pismenost je utemeljeval v marksizmu in fenomenologiji. Avtor Pedagogike zatiranih (1970) je z revnimi brazilskimi kmetičami izvajal procese kritičnega opismenjevanja, kar je privedlo do zavedanja krivic, samoorganiziranja in emancipacije. Ideja »**branje besed je branje sveta**« odkriva njegovo razumevanje pismenosti kot dejavnosti, neizbežno prežete z razmišljanjem o svetu in delovanju v njem: »Branje ni le dekodiranje zapisane besede oz. jezika, ampak se še pred tem prepleta z znanjem o svetu«. Zagovarjal je dejstvo, da učiteljska znanja ne sme »vlti« v učenkinine možgane skozi »lijak«, temveč mora učenka skozi dialog ugotoviti željo in potrebo po lastni osvoboditvi, znanje se fluidno pretaka, vloge pa se ves čas izmenjujejo.

Ideja kritične pismenosti se upira poskusom, da bi jo na preprost način definirale, njen osrednji namen je razumevanje kompleksnosti odnosov med jezikovnimi praksami, razmerji moči in identitetami, ki pa so v toku stalnih sprememb, eksplicitni cilj pa **kritika in transformacija dominantnih** konstruktov.

Dodatno branje:

Freire, P. (2019). Pedagogika zatiranih. Ljubljana: Krtina.
Giroux, H. (2011). On Critical Pedagogy. London: Bloomsbury.
Muspratt, S., Luke, A., Freebody, P. (1997). Constructing critical literacies. New York: Hampton Press.
Pekarna magdalenske mreže (2018). Model neformalnega izobraževanja mladih: kritična pismenost in delavske pravice (priročnik za mladinske delavce), dostopno na: <http://zdruzimose.pekarnamm.org/wp-content/uploads/2018/11/Kriticna-pismenost-in-delavske-pravice.pdf>
Štempihar, M. (2020). Eseji iz kritične pedagogike. Ljubljana: Sophia.

Didaktična vaja (30 - 45 minut)

Kritična dekonstrukcija

S pomočjo štirih dimenzij in vprašanj za dekonstrukcijo besedil (povzeto po A. Luke, P. Freebody) z učenkami analizirajte poljubno besedilo. Vprašanja lahko služijo kot izhodišča za vodeno diskusijo ali oblikovanje delovnih listov. Aktivnost zaključite z vprašanjem če so tekom vaje o obravnavani temi razmišljale drugače kot sicer ter jih spodbudite, da v vsakdanjem življenju razčlenjujejo informacije.

Stretni kodo

Besedila so raznolika, le redko bremo samo zapisan jezik, v tekstih se prepletajo različni elementi, ki prispevajo k oblikovanju pomena.

Kaj lahko o besedilu sklepamo na prvi pogled? Kakšen je odnos med sliko, zvoki in drugimi znaki, ki so uporabljeni v besedilu? Kakšna pravila in vzorci tvorijo besedilo? Kaj je zeleni vtis besedila?

(So)ustvariti pomen

Z upoštevanjem predhodnega znanja, osebnih okoliščin in izkušenj pridemo do razumevanja sporočila. Naš pogled ni objektivni, ampak je zmeraj posledica našega mesta v svetu. *Katero znanje, izkušnje in ideje usmerjajo moje razumevanje besedila? Katero znanje bi še potrebovala? Me besedilo nagovarja? Kako? Komu je besedilo namenjeno? Kakšno sporočilo hoče avtorica besedila posredovati?*

Smiselno uporabiti

Besedila uporabljamo ali ustvarjamo z določenim namenom, v nekem kontekstu. Za smiselno uporabo je potrebno upoštevati, da se jezik spreminja glede na kontekst, namen in občinstvo ter da besedilo ustvarja oz. je vpeto v družbena razmerja. *Kakšen namen ima besedilo? Kako to vem? Kako bi se njegova oblika spremenila, če bi ga poskusil uporabiti v drugačnih okoliščinah, z drugačnimi nameni? Kaj lahko s tem besedilom naredim tukaj in zdaj? Kakšne so možnosti in alternative rabe takega besedila?*

Kritično analizirati in preoblikovati

Zavedati se moramo, da besedila niso nevtralna in da predstavljajo določen pogled na svet, druge pa zanemarijo. Pozorne moramo biti na to, kaj določena besedila izpustijo in kaj poudarjajo.

Kdo bi bral to besedilo kot samoumevno in neproblematično, kaj so njene vrednote in interesi? Ali so v besedilu uporabljeni stereotipi? Kaj so dejstva in kaj ne? Kateri glasovi, položaji in motivi so vključeni v besedilo? Kateri so odsotni in prikriti? Kako besedilo vpliva na predstave o spolu, različnih družbenih vlogah, kulturah, rasah, podobah otroka, mladostnice, političarke...? Ali je razlika med avtoričinim in mojim pogledom na svet?

Kolofon

Izdajatelji: Združenje Center alternativne in avtonomne produkcije, socialno podjetje; Društvo Gibanje za dostojno delo in socialno družbo; Društvo Organizacija za participatorno družbo; Zavod za podporo civilnodružbenih iniciativ in multikulturno sodelovanje Pekarna Magdalenske mreže Maribor

Urednica: Karolina Babič

Avtorice vsebin: Kaja Fiedler, Daša Ložar, Matic Primc, Karolina Babič

Ilustracije: Ana Bassin

Jezik: slovenski

Oblikovanje, prelom: Društvo Organizacija za participatorno družbo

Naklada: digitalna izdaja

Publikacija je brezplačna.

Publikacija je izdana v okviru projekta »DELATI SKUPAJ – za solidarno družbo«, ki ga sofinancira Ministrstvo za javno upravo Republike Slovenije v okviru Javnega razpisa za razvoj in profesionalizacijo nevladnih organizacij in prostovoljstva 2019.

Pridruženi partnerji projekta so: Skupnost občin Slovenije, Zavod Danes je nov dan ter Jezikovna zadruga Soglasnik z.o.o.

Kraj in leto izida: Maribor, 2021

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA JAVNO UPRAVO

ORGANIZACIJA ZA
PARTICIPATORNO DRUŽBO

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani
COBISS.SI-ID 64877827
ISBN 978-961-94407-0-4 (Društvo Gibanje za dostojno delo in socialno družbo, PDF)